

TROESMIS (Iglita, com Turcoaia) planul cetatii de est

URME DE LOCUIRE DIN PERIOADA FEUDAL — TIMPURIE LA TROESMIS

GH. MĂNUCU-ADAMEȘTEANU

În anul 1977, în timpul săpăturilor de salvare de la Troesmis — cetatea de est, s-au făcut o serie de descoperiri din perioada feudal-timpurie. Cu aceeași ocazie s-au efectuat câteva periegeze și la cetatea de vest, culegându-se de la suprafața terenului materiale din aceeași epocă. În rîndurile ce urmează ne propunem prezentarea acestor materiale în ordine cronologică.

Este bine cunoscut că, după luptele din anul 971, armatele bizantine conduse de Ioan Tzimiskes au reușit nu numai că cucerească Silistra și să-l alunge pe Sviatoslav, ci și să readucă granița statului bizantin pînă la Dunăre. Acum fosta provincie Schythia Minor, este organizată ca temă. Ea era condusă de un strateg care-și avea sediul la Silistra¹. Primul care a ocupat această funcție a fost Leon, cel care condusese luptele fluviale din jurul Silistrei, împotriva lui Sviatoslav². Înainte de a se întoarce la Constantinopol, Tzimiskes a luat măsuri energice pentru organizarea noii teme. Din cronici reiese că împăratul a reorganizat vechiul limes dunărean, acordînd o importanță deosebită fortificațiilor de la Dunăre. Fostele cetăți romano-bizantine sînt refăcute, în fiecare din ele instalîndu-se garnizoane puternice. În jurul lor se dezvoltă rapid noi așezări, unele ajungînd centre importante³.

Cercetările arheologice — săpături sistematice, sondaje sau cercetări de suprafață — confirmă refacerea vechilor fortărețe romano-bizantine sau construcția altora noi, precum și explozia economică și demografică din această zonă, așezările de la Dinogetia — Garvăn⁴, Isaceea⁵, Păcuial lui Soare⁶ și, acum, de la Troesmis, dovedind din plin aceasta.

Cercetările de suprafață efectuate în anii trecuți, la care se adaugă cercetările întreprinse în anul 1977, au confirmat că, în același timp cu celelalte cetăți de pe malul dobrogean al Dunării și la Troesmis se constată o intensă viață economică.

Cele mai vechi descoperiri s-au făcut la cetatea de vest, materialele ceramice găsite dovedind că a existat locuire aici și înainte de anul 971⁷. Trebuie să fi fost o așezare modestă, grupată în jurul fostei cetăți romano-bizantine, situație întîlnită și la Dinogetia — Garvăn⁸ sau Capidava⁹. Existența unei locuiri în zonă este confirmată și de descoperirea tezaurului de la Greci, localitate situată în apropierea cetății Troesmis.

S-au găsit 49 de monede de aur, ce acoperă o perioadă de 150 de ani: de la Vasile I și Constantin (869—879) pînă la Vasile II și Constantin VIII (976—1025)¹⁰.

După anul 971, așezarea cunoaște o dezvoltare deosebită, ajungînd rapid la o situație înfloritoare. Categoria cea mai numeroasă de materiale pentru ilustrarea vieții economice o reprezintă ceramica. S-a găsit un material bogat, ce poate fi împărțit în două categorii: ceramica locală și ceramica de import, prima categorie fiind cea mai numeroasă.

Ceramica locală. După pasta din care este lucrată, pot fi deosebite două categorii: ceramică lucrată din lut obișnuit și ceramică lucrată din humă alburie.

Ceramica din lut obișnuit. Este lucrată dintr-o pastă de calitate bună, ca degresant folosindu-se nisip, cochilii de melci pisate și mică. Întîlnim vase de culoare roșie-cărămizie sau roșu-închis, arse oxidant și vase cu suprafața aspră și zgrunțuroasă, care din cauza arderii incomplete au o culoare negricioasă. Pereții vaselor sînt subțiri, un singur exemplar avînd pereții groși de 1 cm.

Ca forme, întîlnim: oala-borecan și castronul.

Oala-borecan În cadrul acestei categorii distingem mai multe variante:

a). Borecane cu umerii boltiți mai mult sau mai puțin. Au gîtul scund și buza puțin răsfrîntă în afară. Marginea buzei este rotunjită și uneori puțin îngroșată, ca un colac. Unele au buza răsfrîntă aproape orizontal sau au buza teșită orizontal. La cîteva exemplare se observă o șanțuire pe partea interioară a buzei (Pl. 53, 1—3).

b). Borecane cu umerii boltiți sau cu umărul lăsat ceva mai jos. Au gîtul și buza răsfrîntă în afară sau evazată. Marginea buzei este rotundă și uneori îngroșată sau teșită orizontal. (Pl. 53, 4—9).

Decorul este variat, cuprinzînd un număr de combinații. După instrumentul cu care a fost executat poate fi împărțit în două mari categorii: cu linii incizate și cu roțița dințată.

Decor cu linii incizate.

În funcție de combinațiile existente pot fi distinse mai multe variante:

a). Linii incizate pe tot corpul vasului. Liniile, mai mult sau mai puțin adînci, sînt executate cu un instrument cu vîrfurile ascuțite sau plate. Decorul începe de sub buză și este continuu pe tot vasul sau grupat în benzi.

b). Linii incizate orizontal combinate cu linii oblice. Ultimele sînt trasate numai sub buză, fiind executate cu un bețișor cu vîrfurile ascuțite sau cu un cuțit (P. 54, 1—2).

c). Linii incizate orizontal combinate cu benzi de linii oblice. Liniile oblice executate cu un pieptene cu dinți ascuțiți, se găsesc numai pe umerii vaselor. (Pl. 54, 3—4).

d). Linii incizate orizontal combinate cu o linie în val. Linia în val, trasată în jurul gîtului, este executată cu un bețișor cu vîrfurile ascuțite sau plate (Pl. 54, 5).

e). Linii incizate orizontal combinate cu o bandă de linii în val. Banda este trasată în jurul gîtului sau suprapune liniile incizate de pe umeri (Pl. 54, 6—7).

Decor cu roțița dințată.

Și aici se disting mai multe variante:

a). Decor cu roțița executat pe toată suprafața vasului. S-a folosit roțița cu dinți triunghiulari sau dreptunghiulari.

b). Decor cu roțița combinat cu o linie în val trasată în jurul gîtului, executată cu un bețișor cu vîrfurile ascuțite sau lățite (Pl. 55, 1).

c). Decor cu roțița combinat cu o bandă de linii în val trasate în jurul gîtului, executate cu un instrument cu vîrfurile ascuțite (Pl. 55, 2—3).

d). Decor cu roțița combinat cu o ghirlandă, trasată în jurul gîtului. Ghirlanda a fost executată cu un bețișor cu vîrfurile ascuțite (Pl. 55, 4).

e). Decor cu roțița combinat cu linii oblice executate tot cu roțița dințată. Combinația este realizată numai în regiunea umerilor (Pl. 55, 5).

f). Decor cu roțița combinat cu benzi de linii în val. Sub buză sînt trasate linii scurte și oblice, executate cu pieptănul. Benzile de linii în val sînt dispuse pe umărul vasului, fiind trasate cu un bețișor cu vîrf bont (Pl. 55, 6).

Aceleași categorii ceramice — oala-borecan — îi aparține cîteva funduri. Toate sînt drepte, două exemplare avînd mărei de olar¹¹. Primul pare a fi o combinație de două litere. (Pl. 56, 2). Un exemplar identic s-a descoperit la Dinogetia-Garvăn, fiind interpretat ca o combinație de două litere grecești sau două rune¹². Celălalt, fragmentar, reprezintă o cruce, cele mai apropiate analogii întîlnindu-se la Capidava¹³ (Pl. 56, 1).

O altă categorie ceramică o reprezintă *castronul*. S-au găsit numai cîteva exemplare, dintre care unul este întregibil. Au o formă tronconică, cu fundul drept. Singurul exemplar întregibil are buza teșită orizontal și înălțimea de 5 cm. Este lipsit de decor. Celelalte sînt ornamentate pînă la circa 2 cm de fund, cu linii incizate sau cu roțița dințată (Pl. 56, 3—6)

Ceramica din humă alburie

Această categorie este reprezentată numai prin cîteva fragmente, lucrate dintr-o pastă fină și arse oxidant. Pasta vaselor are în compoziție și ocră, ceea ce dă vaselor o culoare roz sau roz gălbui. Toate fragmentele provin de la oale-borecan și au diametrul maxim ceva mai jos de umeri; buza este răsfrîntă în afară și rotunjită. Un exemplar pe partea exterioară a buzei are o șanțuire. Motivele ornamentale întîlnite sînt:

a). linii orizontale, incizate pe tot corpul vasului;

b). linii orizontale combinate cu linii oblice. Ultimele, dispuse în regiunea umerilor, sînt executate cu un bețișor cu vîrf lat;

c). linii orizontale combinate cu benzi de linii oblice. Tot decorul este executat cu un instrument cu vîrf ascuțit.

Ceramica locală, din lut obișnuit sau din humă alburie, este caracteristică perioadei feudalismului timpuriu. Ea este întîlnită frecvent în toate așezările din această vreme din Dobrogea. Ceramica cu decor incizat este întîlnită atît în nordul Dobrogei, la Dinogetia-Garvăn¹⁴, Noviodunum — Isaceea¹⁵, Revărsarea¹⁶, Nufărul, Tulcea sau Murighiol¹⁷, ca să ne menținem pe linia Dunării, cît și în sud la Păcuiul lui Soare¹⁸, Capidava¹⁹, Basarabi²⁰ sau Constanța²¹. Ceramica decorată cu roțița dințată este caracteristică pentru nordul Dobrogei, în sud fiind întîlnită foarte rar²². Analogii pentru materialul de la Troesmis decorat cu roțița dințată întîlnim în toate așezările din nordul Dobrogei menționate mai sus. Pe baza analogiilor cu materialul ceramic descoperit la Dinogetia-Garvăn, Păcuiul lui Soare sau Capidava, unde s-a putut face o datare precisă cu ajutorul monedelor, ceramica descoperită la cetatea de vest poate fi încadrată cronologic din a doua jumătate a secolului X pînă în secolul XI. În cercetările de suprafață efectuate nu am găsit ceramică din această categorie din secolul al XII-lea. Descoperirile mai vechi²³, la care se adaugă ceramica de import, ca și monedele, ne dovedesc însă că a existat o locuire intensă și în secolul XII și chiar pînă la jumătatea secolului următor, lucru de care ne vom ocupa înșă puțin mai tîrziu.

Locuirea intensă din secolul al XI-lea și dezvoltarea așezării de aici ne sînt confirmate și de descoperirea, pentru prima dată, a unor materiale din această perioadă la *Cetatea de Est*.

În cursul săpăturilor din anul 1977, în caseta nr. 9, la 0,30—0,50 m (adîncimea variază, terenul actual fiind în pantă), a apărut conturul unui cuptor. Degajarea lui a permis o serie de observații cu privire la caracterul său.

Este un cuptor menajer, în formă de potcoavă, construit prin „cuptorire”. Pereții s-au păstrat cel mai bine pe laturile de nord și vest, înălțimea maximă fiind de 0,40 m. Vatra, netezită cu o lipitură, era groasă, de 0,04—0,05 m. Pe vatră s-au găsit un strat de cenușă și fragmente ceramice decorate cu roțița dințată. Partea superioară, construită din pietre de mici dimensiuni legate cu lut, era prăbușită în interior. Din această cauză, nu știm dacă cuptorul se termina la partea superioară cu boltă sau avea o tavă cu gardină. Gura cuptorului era situată pe latura de sud, într-o parte. Intrarea în cuptor se prezintă ca un canal cu lungimea de 0,30 m și lățimea de 0,40 m. Cuptorul are dimensiunile de 1,40×1,20 m (Pl. 57—58).

Sub vatră și lângă laturile de est și nord ale cuptorului, au apărut fragmente ceramice din perioada secolelor II—VI: un ulcior amforoidal, dintr-o pastă bună, cu fundul plat, databil în sec. II—III e.n., precum și fragmente de amfore cu dipinti²⁴.

La —1,10 m, la cca 0,20 m de latura de sud a cuptorului, a apărut o parte dintr-un pietrar²⁵. În interior, pe lângă cenușă, au fost găsite și câteva fragmente ceramice decorate cu roțița.

La aceeași adâncime și pe aceeași latură a casetei a fost surprinsă o parte dintr-o podea de lut bătătorită pe care s-au descoperit, de asemenea, fragmente ceramice decorate cu roțița dințată²⁶. Considerăm că aceasta reprezintă nivelul căruia îi aparțin instalațiile de foc, fără a putea preciza însă raportul dintre ele și locuință.

Exceptând câteva fragmente ceramice ce prezintă un decor incizat de linii orizontale executate cu pieptănul, restul materialului ceramic descoperit, atât pe podeaua amintită, cât și în interiorul celor două instalații de foc, îl constituie ceramica decorată cu roțița dințată. Ca forme, întâlnim următoarele categorii ceramice: oale-borecan, castroane și căldări de lut, cea mai numeroasă categorie constituind-o oalele-borecan.

Borcanele sînt lucrate din lut obișnuit, avînd în pastă, ca degresanți, nisip (cochili de mei pisat) și calcar. Întîlnim vase de culoare roșie-cărămizie sau roșu-închis, arse oxidant și vase cu suprafața aspră și zgrunțuroasă, care din cauza arderii incomplete, au o culoare cenușie-negricioasă.

În privința formei, surprindem două variante:

a) borcane cu buza puternic răsfrîntă în exterior sau evazată, avînd marginea rotunjită la exterior (Pl. 59, 1—2);

b) borcane cu buza puțin răsfrîntă în afară, cu umerii mai mult sau mai puțin boltiți, diametrul maxim aflîndu-se în regiunea acestora, sau ceva mai jos (Pl. 59, 3—4).

După decor, borcanele pot fi împărțite tot în două grupe: decorate cu roțița dințată (pl. 59—60) și cu linii incizate (Pl. 61), prima categorie fiind mai bine reprezentată.

Decorul executat cu roțița cu dinți triunghiulari sau dreptunghiulari este combinat cu diverse ornamente trasate în jurul gîtului: una sau multe linii în val, sau ghirlande²⁷ (Pl. 59—60).

Aceleiași categorii ceramice îi aparține un fund de borecan purtînd în relief o marcă de olar ce reprezintă o cruce gramată²⁸, semn de tradiție mai veche. Este întîlnit, încă din epocile mai îndepărtate; în secolele VI—VII, el apare pe pereții vaselor lucrate cu mîna, descoperite la Străulești și Ipotești²⁹; pentru o perioadă mai apropiată îl găsim reprezentat pe fundul vaselor din necropola de la Castelu, sec. IX—X³⁰. În sec. X—XII este foarte des întîlnit la Dinogetia³¹, Păcuiul lui Soare³², Capidava³³ și pe pereții carierei de cretă de la Basarabi³⁴.

Altă formă întîlnită este castronul, din care s-au găsit două fragmente. Sînt lucrate din lut obișnuit, datorită arderii incomplete au o culoare cenușie. Au o formă tronconică, cu fundul drept. Ca ornament întîlnim decorul executat cu roțița dințată. O categorie aparte o constituie căldările de lut, din care s-au găsit patru fragmente (Pl. 62—63). Au o culoare roșie-cărămizie, în spărtură fiind cenușii.

Toate au buza teșită orizontal, în secțiune avînd o formă dreptunghiulară sau pătrată³⁵. Sînt decorate cu roțița dințată, uneori avînd sub buză o linie în val executată cu bețișorul (Pl. XI, 3). După sistemul de prindere se împart în două categorii:

1) în interior, la nivelul buzei, se află o urechiușă cu două orificii, între care se află o șanțuire (Pl. 62, 1—2);

2) în interior, la nivelul buzei există o parte lățită, cu două orificii, dar avînd o șanțuire în partea dinspre buză (Pl. 63, 2—3).

Căldările de lut sînt răspîndite pe o parte din teritoriul țării noastre, fiind atribuite unei populații nomade³⁶. Descoperiri numeroase s-au făcut și în Dobrogea, cele mai vechi provenind de la Castelu³⁷, dar cele mai numeroase căldări de lut s-au descoperit pe linia Dunării. Căldările din prima grupă reprezintă un tip cunoscut, exemplare asemănătoare găsindu-se la Dinogeția³⁸, Noviodunum-Isaceea, Murighiol, Capidava³⁹. Pentru tipul din grupa a doua descoperiri asemănătoare există la Dinogeția⁴⁰, Păciul lui Soare⁴¹, insula Popineț⁴².

Cuptorul de lut în formă de potcoavă, deși este un tip comun, n-a fost însă semnalat pe teritoriul Dobrogei. În partea de nord, cercetări importante s-au efectuat la Dinogeția și Isaceea, rezultatele cercetărilor de la Isaceea fiind în mare parte inedite. La Dinogeția s-au descoperit doar două cuptoare de lut, dar de forme și dimensiuni diferite⁴³. În sudul Dobrogei, s-au întreprins cercetări sistematice și de lungă durată la Păciul lui Soare și Capidava, dar situația este identică. La Păciul lui Soare s-a descoperit un singur cuptor, însă pentru ars ceramică⁴⁴, iar cele de la Capidava diferă ca dimensiuni și tip⁴⁵.

În restul țării, tipul acesta de cuptor este destul de răspîndit, fiind cunoscut dintr-o perioadă anterioară. Pentru sec. VI—VII sînt descoperiri la Dulceanca⁴⁶ și pe dealul Ciurel⁴⁷, acestea avînd însă dimensiuni mai modeste.

Dintr-o perioadă mai apropiată — sec. IX—X, semnalăm cuptorul de pîine descoperit la Bucov⁴⁸; acesta prezintă cele mai multe asemănări cu cuptorul de la Troesmis.

Contemporan cu cel de la Troesmis este cuptorul descoperit în raza orașului București⁴⁹.

În Moldova, pentru perioada sec. IX—XI, deși cel mai des întîlnit este cuptorul din piatră, sînt atestate și cuptoare de lut de formă circulară sau în formă de potcoavă⁵⁰.

Asupra momentului cînd a încetat să funcționeze acest complex de locuire nu putem să ne pronunțăm cu certitudine. Cu titlul de ipoteză, bazîndu-ne pe faptul că nu am întîlnit ceramică din ultimele decenii ale sec. al XI-lea și știind că în anul 1064 în Dobrogea este consemnat un puternic atac al uzilor⁵¹ este posibil ca aceleași împrejurări să fi determinat abandonarea locuirii de aici.

Se pare că acum a fost afectată o mare parte din așezare, dacă nu chiar în întregime⁵². Toată ceramica locală descoperită la cetatea de vest, datată în sec. XI, prezintă urme de ardere secundară, dovedind că așezarea a fost distrusă de un incendiu.

La descoperirile menționate pînă acum la cetatea de est, mai putem adăuga cîteva fragmente de brățări de sticlă, descoperite în stratul vegetal, în C11 și C 27⁵³. În C11 s-au descoperit două fragmente, iar în C 27, un fragment. Toate au suprafața netedă și sînt din sticlă de culoare albastră închis sau neagră. În secțiune, brățările sînt planconvexe sau elipsoidale. Dintre ele se remarcă un exemplar cu filamente de sticlă de culoare roșie, restul fiind neornamentate. Brățările de sticlă sînt foarte răspîndite, fiind găsite aproape în toate așezările feudal-timpurii din Dobrogea. S-au descoperit la Dinogeția-Garvăn⁵⁴, Păciul lui Soare⁵⁵, Capidava⁵⁶, Isaceea⁵⁷, Piatra Frecăței⁵⁸, Nufărul⁵⁹. Apariția lor se produce la sfîrșitul secolului al X-lea și trebuie puse în legătură cu revenirea stăpînirii bizantine în Dobrogea. Ele circulă în toată perioada feudalismului timpuriu, fiind atestate cronologic pînă în secolul al XIII-lea, prin descoperirile de la Isaceea⁶⁰

1

2

3

4

5

6

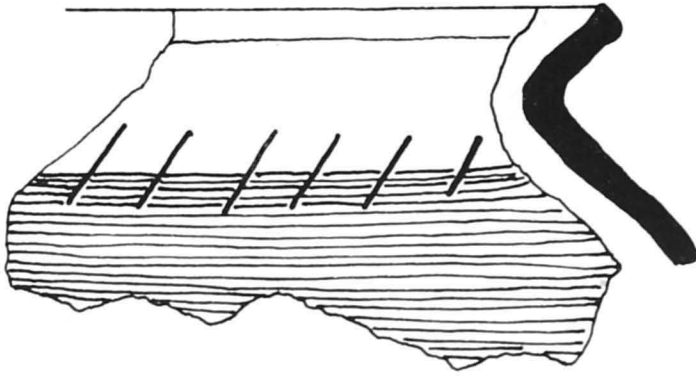
7

8

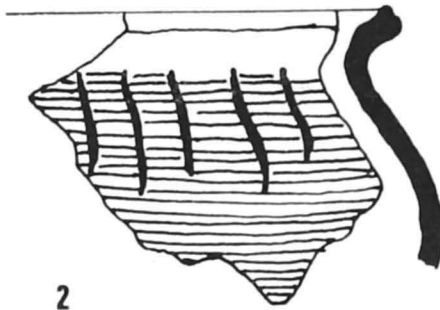

9

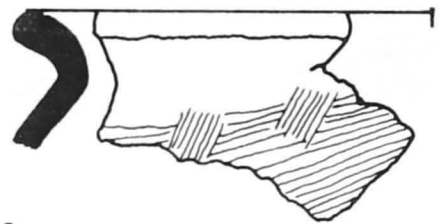

0 1 2 4 cm

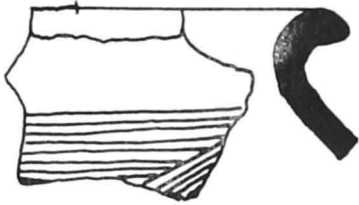
1

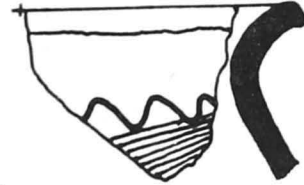
2

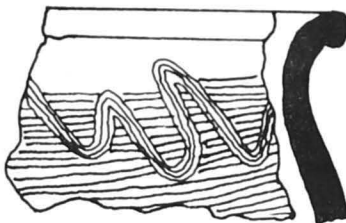
3

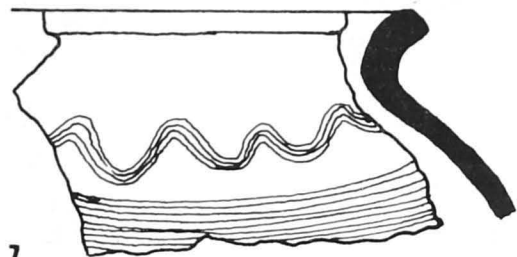
4

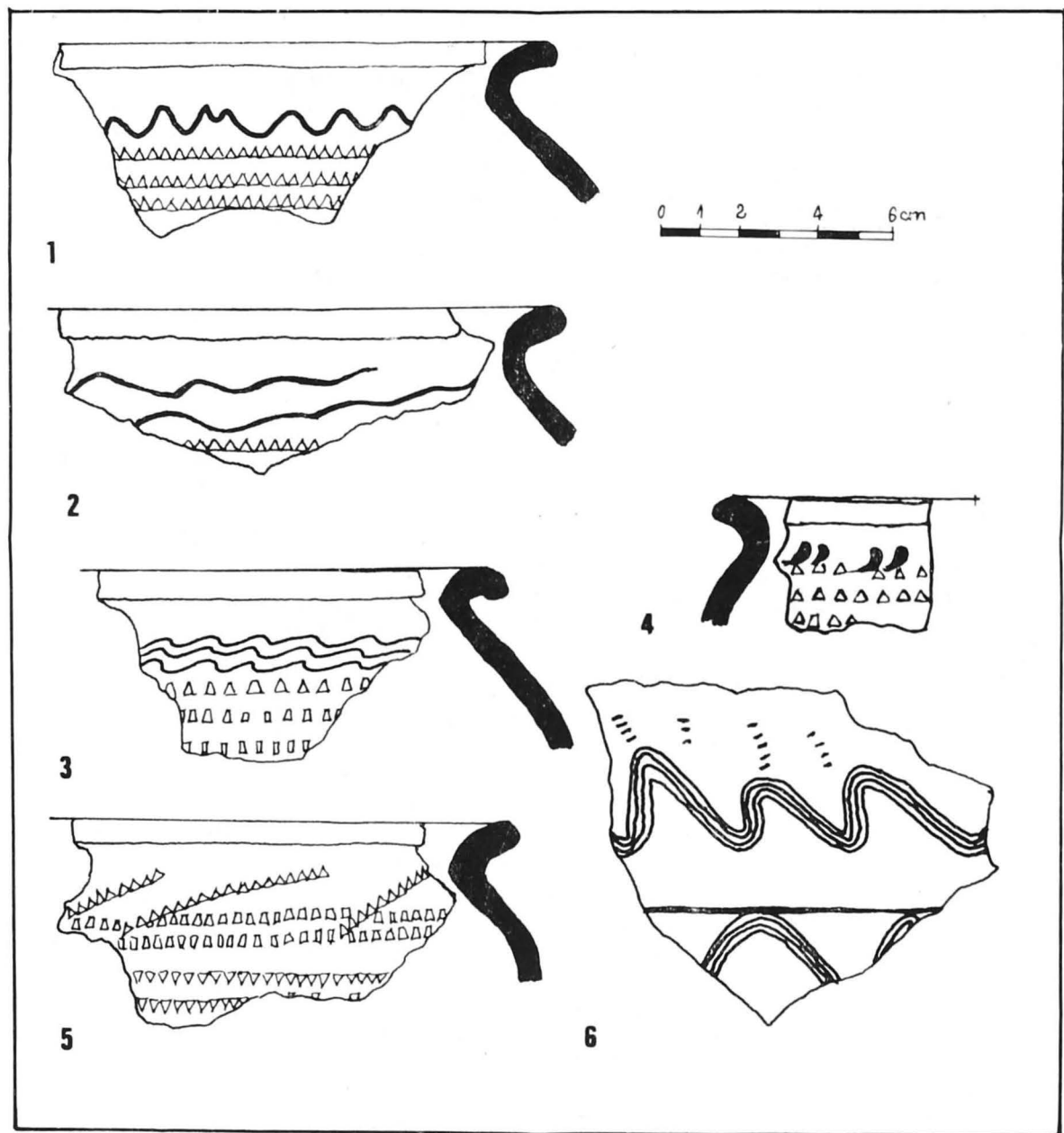
5

6

7

55

PL. 55 — CERAMICĂ DECORATĂ CU ROTIȚA. TROESMIS, CETATEA DE VEST.

PL. 55 — CÉRAMIQUE DÉCORÉE À LA ROULETTE. CITÉ OUEST DE TROES TROESMIS.

TAF. 55 — RÄDCHEUVERZIERTE KERAMIK. TROESMIS, WEST-BURG.

PL. 53—54 — CERAMICĂ DECORATĂ CU LINII INCIZATE (PROFILE). TROESMIS, CETATEA DE VEST.

PL. 53—54 — CÉRAMIQUE DÉCORÉE AUX INCISIONS (PROFILS). CITÉ OUEST DE TROESMIS.

TAF. 53—54 — MIT RITLINIEN VERZIERTE KERAMIK. TROESMIS, WEST-BURG

și Nufărul. Unele din brățările de la Nufărul au analogii în Bulgaria, unde sînt datate în sec. XIII⁶¹. Provenind la început numai din ateliere bizantine, brățările de sticlă au fost apoi executate în ateliere rusești, bulgărești și probabil și în ateliere dobrogene, cum este posibil să fi fost la Dinogeția-Garvăn⁶². Există și unele excepții: brățările cu filamente de sticlă roșie nu puteau fi produse în ateliere locale, ele fiind executate numai în Bizanț. Și aici, se pare că atelierele care produceau acest tip de brățări, erau destul de puține, fapt care explică numărul mic de brățări de acest fel descoperite în Dobrogea sau în Bulgaria și Uniunea Sovietică⁶³. Brățările de sticlă descoperite la Troesmis, prin analogie cu cele descoperite la Dinogeția-Garvăn și Păcuiul lui Soare, și ținînd seama de descoperirile de la cetatea de est, pot fi datate în secolul al XI-lea.

Un ultim obiectiv de la cetatea de est îl constituie necropola. În campania din anul 1977 au fost descoperite aici 10 morminte de inhumăție, ele reprezentînd *primele morminte din perioada aceasta de la Troesmis*. Mormintele sînt fără inventar, doar la trei dintre ele găsindu-se urme de sicriu⁶⁴. Lipsa inventarului funerar nu permite o încadrare cronologică exactă.

De aceea, pînă la efectuarea unor noi cercetări, ne permitem să avansăm unele ipoteze de lucru. În pămîntul de umplutură de la două morminte — M₆ și M₈ — s-au găsit fragmente de brățări de sticlă.

Ele au suprafața netedă, sticla avînd o culoare albastru închis. Fragmentul din M₆ este plan -convex în secțiune, iar cel din M₈, pătrat. Pe baza analogiilor cu descoperiri similare făcute la Dinogeția-Garvăn⁶⁵ și Dervent⁶⁶, fragmentele descoperite la Troesmis pot fi datate în secolul al XI-lea, data reprezentînd un termen *post quem* pentru aceste morminte. Limita superioară ne este oferită de ultimele descoperiri, respectiv monedele din secolul al XIII-lea. Dacă luăm în considerare faptul că în sec. XIII-XVI, în întreaga țară este caracteristică lipsa elementelor de inventar din morminte, credem că nu greșim prea mult dacă atribuim mormintele de la Troesmis secolului al XIII-lea.

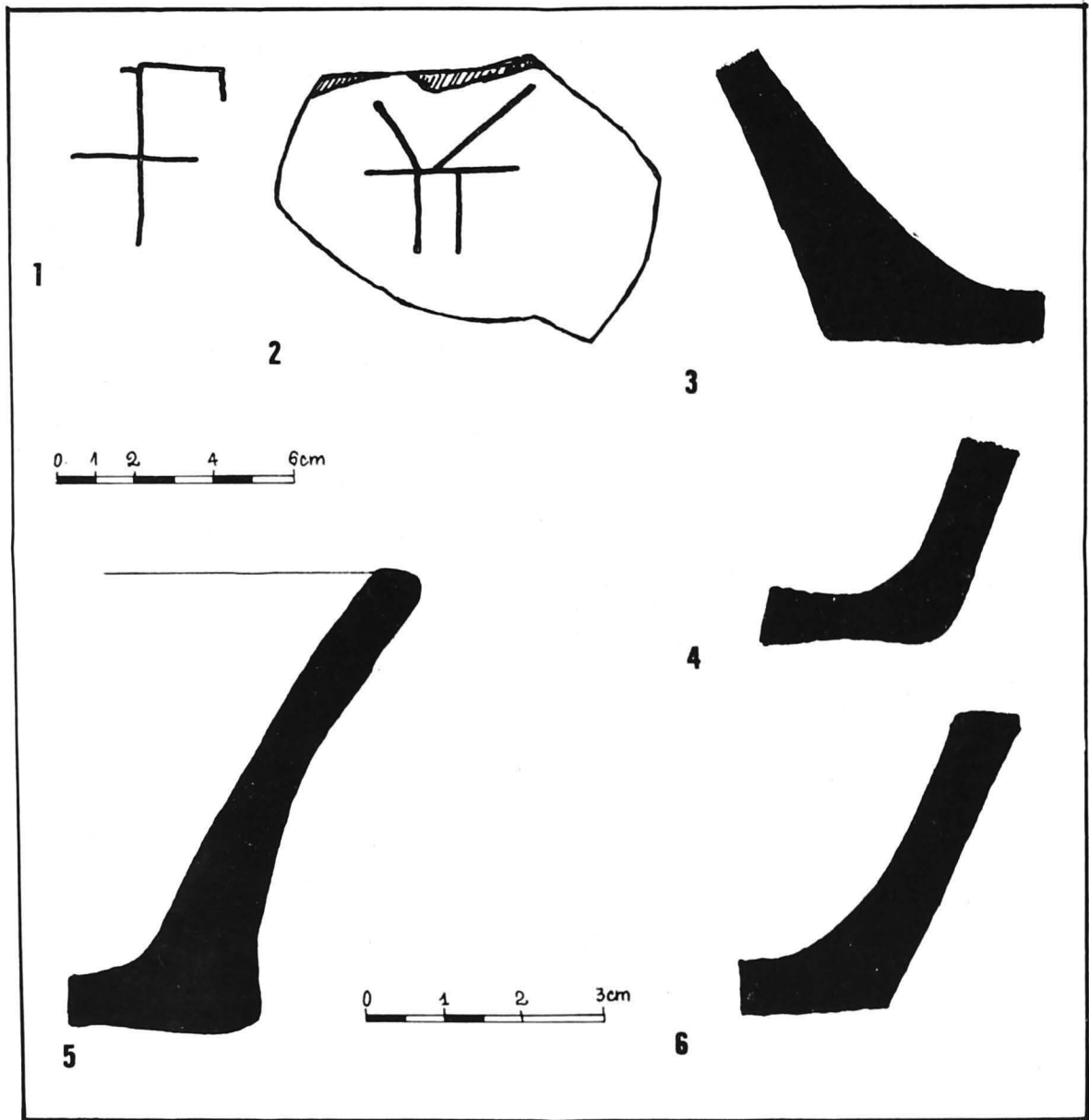
În secolul XI, se pare că așezarea feudal-timpurie a cunoscut o mare extindere spre cetatea de est. În a doua jumătate a secolului al XI-lea, am văzut că locuirea se întrerupe. Din acest moment, la cetatea de est nu mai avem alte dovezi din perioada feudalismului timpuriu. După aceasta se pare că locuirea s-a reluat pe o suprafață mai restrînsă, fiind grupată în jurul cetății de vest. Această ipoteză este confirmată, deocamdată, de descoperiri monetare și de ceramică.

Monedele au fost găsite toate la cetatea de vest, confirmînd că nucleul așezării din perioada feudal-timpurie se găsea aici. În colecțiile muzeului din Tulcea se află 76 de monede repartizate astfel: 16 din secolul XI, 4 din secolul XII și 55 din secolul XIII⁶⁷. La acestea se adaugă încă 3 monede, avînd în total 79 de monede publicate sau inedite.

Revenind la secolul XI, precizăm că la cele 16 monede menționate mai sus, se adaugă următoarele descoperiri: o monedă de la Roman III⁶⁸ și una de la Roman IV⁶⁹. Lotul de monede din secolul XI confirmă datele despre circulația monedei bizantine. Circa 66% din monede sînt emisiuni de la împărații Vasile II și Constantin VIII și pînă la Mihail IV, aceasta reprezentînd perioada unei intense circulații monetare. Din a doua jumătate a secolului, numărul monedelor bizantine este mai mic, situație reflectată fidel de descoperirile de la Troesmis: 33% din totalul monedelor sînt din perioada cuprinsă între 1055—1081⁷⁰.

În secolul XII, descoperirile numismatice sînt nesemnificative. Perioada împăraților Comneni, timp în care moneda bizantină circula într-un număr impresionant, este reprezentată numai de 4 monede⁷¹. Din această cauză, monedele nu ne ajută să ne facem o imagine clară despre așezarea de la Troesmis în secolul al XII-lea.

În secolul XII, ceramica, deși nu prea numeroasă, ne oferă date interesante despre așezarea de la Troesmis. Ceramica descoperită în 1977 este reprezentată numai de mate-

56

PL. 56 — MĂRCI DE OLAR (1-2) ȘI CASTROANE (3-6). TROESMIS, CETATEA DE VEST.
PL. 56 — MARQUES DE POTIER (1-2) ET ÉCUELLES (3-6). CITÉ OUEST DE TROESMIS.

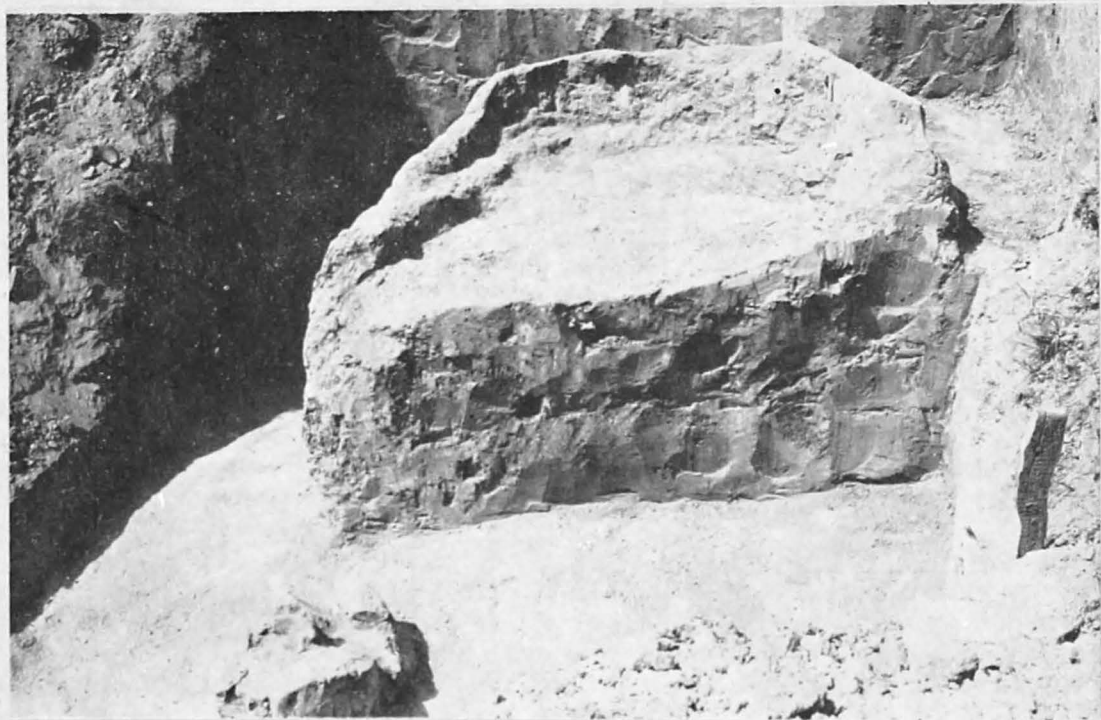
TAF. 56 — TÖPFERZEICHEN (1-2) UND GEFÄSSE (3-6). TROESMIS WEST-BURG.

riale de import, respectiv ceramică smălțuită. În cadrul ei surprindem mai multe categorii: ceramica cu smalț verde-măsliniu și ceramica cu smalț de diferite culori. Toată ceramica a fost găsită fragmentar, neputându-se întregi nici un exemplar.

PL. 57 — ASPECTE DIN TIMPUL CERCETĂRILOR. TROESMIS, CETATEA DE EST. ►

PL. 57 — ASPECTS DES FOUILLES. CITÉ EST DE TROESMIS.

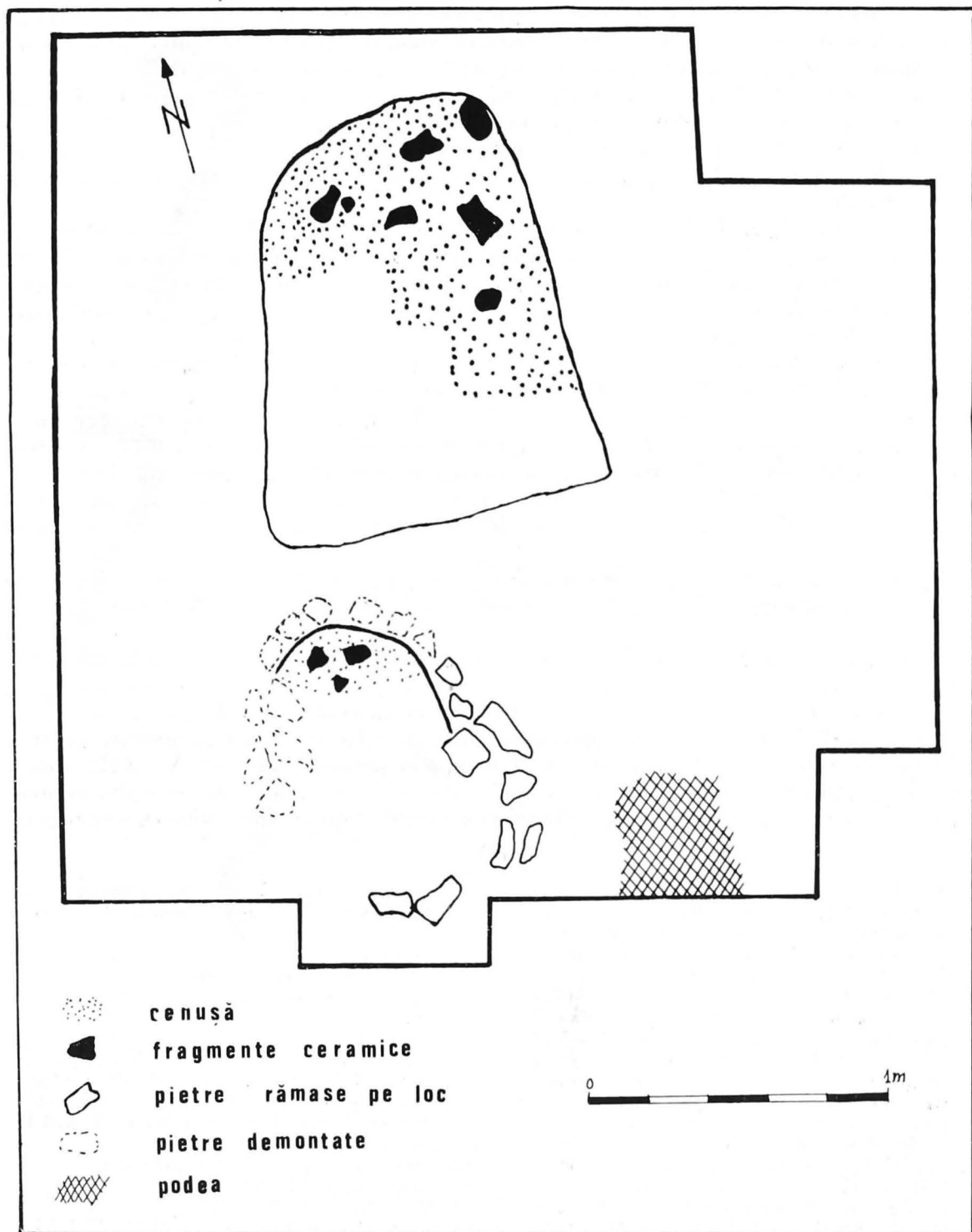
TAF. 57 — ANSICHT WÄHREND DEN AUSGRABUNGEN. TROESMIS OST-BURG.

1

2

58

PL. 58 — PLANUL DESCOPERIRILOR DIN C₉. ROESMIS, CETATEA DE EST.

PL. 58 — PLAN DES DÉCOUVERTES DE LA CASSETTE C₉. CITÉ EST DE TROESMIS.

TAF. 58 — GRUNDRICH DER ENTDECKUNGEN AUS C 9. TROESMIS OST-BURG.

Ceramica cu smalt verde-măsliniu. Este lucretă dintr-o pastă bine aleasă și frământată, arșă inoxidant (în spărtură are o culoare cenușie). Toate fragmentele provind de la urcioare. Ceramica aceasta poate fi împărțită în mai multe categorii:

a — ceramică decorată cu smalt verde-deschis. În această categorie intră fragmente de la farfurii și străchini și un fragment de urciore;

b — ceramică cu decor pictat. Este reprezentată numai de vase deschise: castroane și străchini. Pe un fond verde-deschis sînt pete de culoare verde-închis, verde-maroniu sau maron-deschis.

Ceramica smălțuită este bine cunoscută în celelalte așezări din Dobrogea, marea majoritate fiind datată în a doua jumătate a sec. XI și în prima jumătate a sec. XII⁷².

La aceste descoperiri mai putem adăuga ultima categorie ceramică, care nu este reprezentată prin descoperirile din 1977. Prin cercetările de suprafață mai vechi s-au descoperit fragmente de amfore piriforme cu toartele supraînălțate.

Monedele descoperite la Troesmis în ultimii ani aduc noi și importante mărturii despre așezarea de aici. Prin cercetările de pînă acum se credea că așezarea de la Troesmis își încetează existența în secolul al XII-lea. Pe baza noilor descoperiri monetare, majoritatea reprezentînd-o așa-numitele „imitații latine”, se poate dovedi că așezarea a continuat să existe, cel puțin, pînă la jumătatea secolului al XIII-lea. Lor li se adaugă și cîteva exemplare emise de împărații de la Thessalonica⁷³. În total s-au descoperit 56 de monede, acestea reprezentînd 69% din totalul monedelor bizantine descoperite la Troesmis⁷⁴.

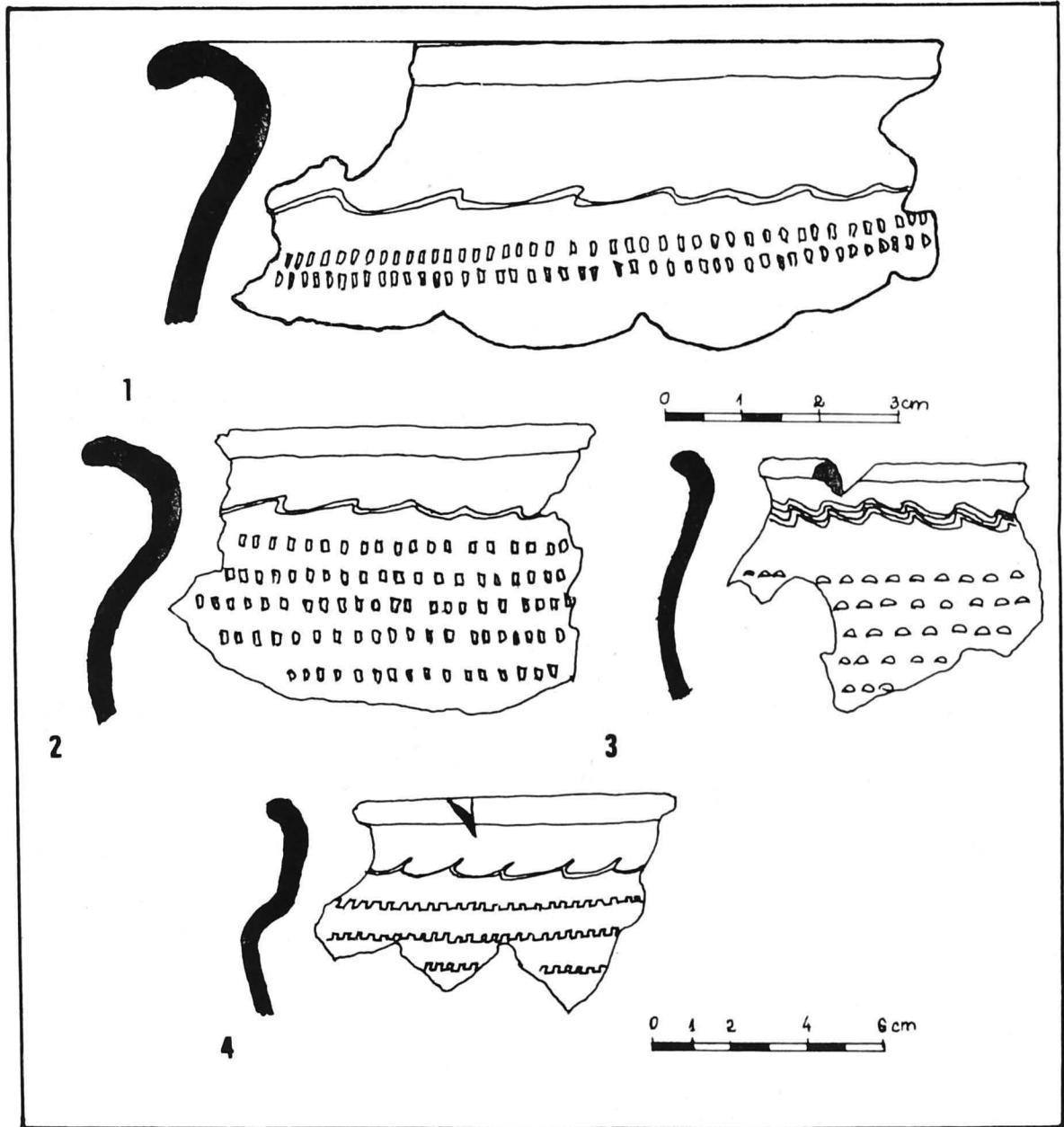
La acestea putem adăuga un hiperper de aur descoperit la Greci. Acesta reprezintă o emisiune a imperiului de la Niceea, respectiv de la Ioan III Ducas Vatatzes (1222—1254)⁷⁵.

Numărul mare de monede și materialul ceramic descoperit dovedesc că la Troesmis a existat o intensă viață economică. Monedele împăraților de la Thessalonica sau de la Niceea, dovedesc încă o dată legăturile neîntrerupte ce au existat între Bizanț și Dobrogea.

Considerînd că descoperirile prezentate mai sus aduc suficiente argumente pentru existența unei intense vieți economice la Troesmis în perioada secolelor X—XIII, socotim îndreptățită presupunerea că Troesmisul, alături de alte centre de pe malul dobrogean al Dunării, a jucat un rol important de-a lungul stăpînirii bizantine în Dobrogea.

NOTE

1. Ion Barnea, Ștefan Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei*, III, București 1971, p. 71 și urm.
2. I. Barnea, *Sceaux de deux gouverneurs inconnus du thème de Paristrion*, Dacia, N.S., VIII, 1964, p. 239—248.
3. Emil Condurachi, Ion Barnea, Petre Diaconu, *Nouvelles recherches sur le „limes” byzantin du Bas-Danube aux Xe—XIe siècles*, in Thirteenth International Congress of Byzantine Studies, Oxford, 1966 (extras).
4. Gh. Ștefan, I. Barnea, Maria Comșa, Eugen Comșa, *Dinogetia. Așezarea feudal-timpurie de la Bisericiuța-Garvăn*, București, 1967.
5. *Sondajul de la Noviodunum*, SCIV, V, 1954, 1—2, p. 175—181; I. Barnea *Dinogetia et Noviodunum, deux villes byzantines du Bas-Danube*, RESEE, IX, 1971, 3, p. 343—362.
6. Petre Diaconu, Dumitru Vilceanu, *Păcuiul lui Soare. Cetatea bizantină*, I, București, 1972.
7. M. Chișvasi-Comșa, *Cîteva date arheologice în legătură cu stăpînirea bulgară în nordul Dunării în secolele IX—X*, in Omagiu lui Constantin Daicoviciu, București, 1960, p. 76—77.
8. *Dinogetia*, p. 27.
9. Gr. Florescu, R. Florescu și P. Diaconu, *Capidava I*, București, 1958, p. 151.
10. *D.I.D.*, III, p. 23 și p. 329—330.
11. Maria Comșa, *Cu privire la semnificația mărcilor de olar din epoca feudală-timpurie*, SCIV, XII, 1961, 2, p. 291—306; idem *Dinogetia* p. 205—220; Petre Diaconu, *Mărcile de olar*, Păcuiul lui Soare, I, 131—136.
12. *Dinogetia*, I, p. 212 și fig. 132—134
13. *Capidava*, I, Pl. XXX/5.
14. *Dinogetia*, I, p. 134—205.
15. *Sondajul de la Noviodunum*, SCIV, V, 1954, 1—2, f. 17.
16. Material inedit.
17. *DID*, III, p. 242—261.
18. *Păcuiul lui Soare*, I, p. 71—85.
19. *Capidava*, I, p. 153—210.

PL. 59—60 — CERAMICĂ DECORATĂ CU ROTIȚA DESCOPERITĂ ÎN C₉. TROESMIS, CETATEA DE EST.

PL. 59—60 — CÉRAMIQUE DÉCORÉE F LA ROULETTE DECOUVERTA EN C₉. CITÉ EST DE TROESMIS.

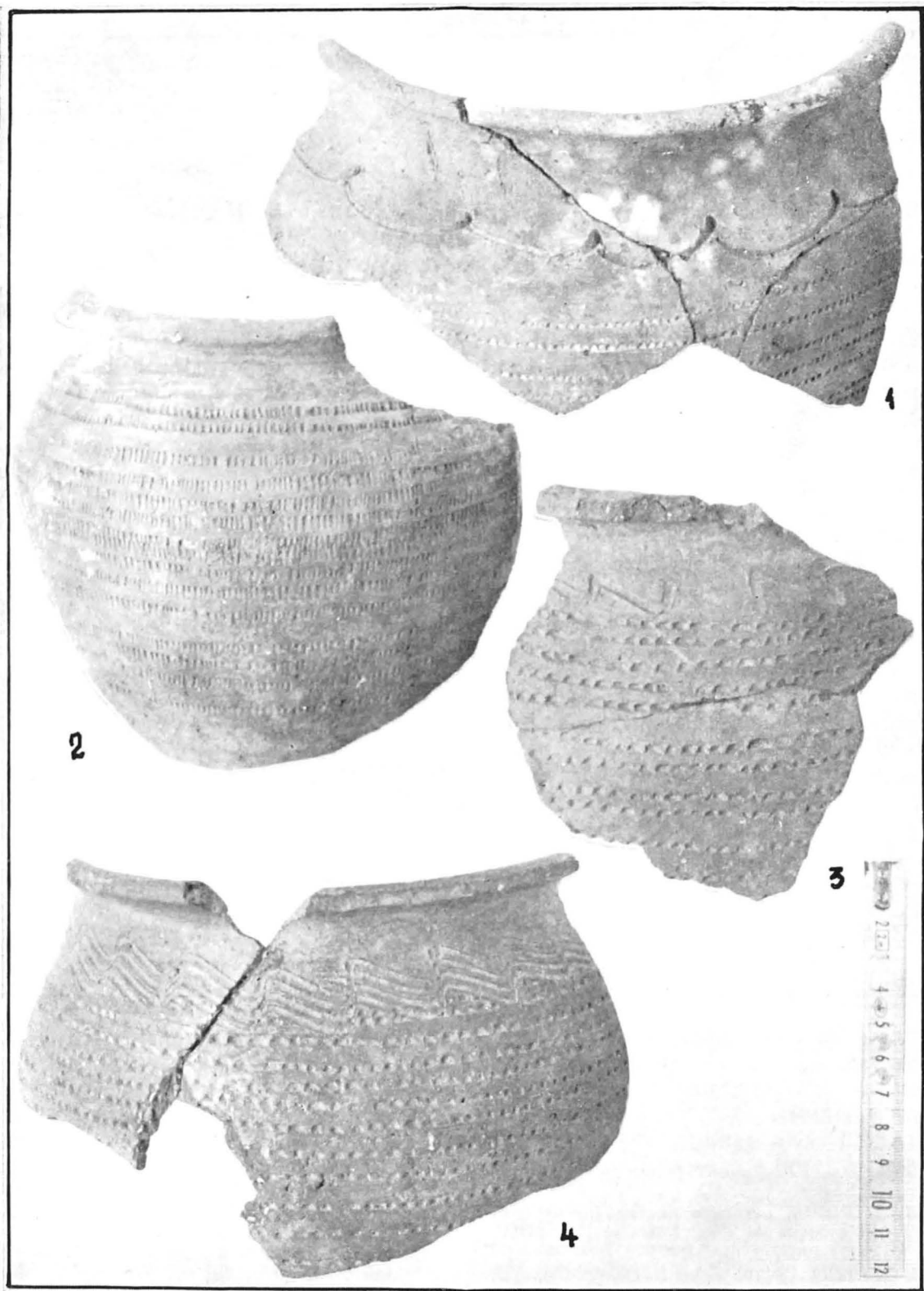
TAF. 59—60. — RÄDCHENVERRIERTE KERAMIK, ENTDECHT IN C 9. TROESMIS, OST-BURG.

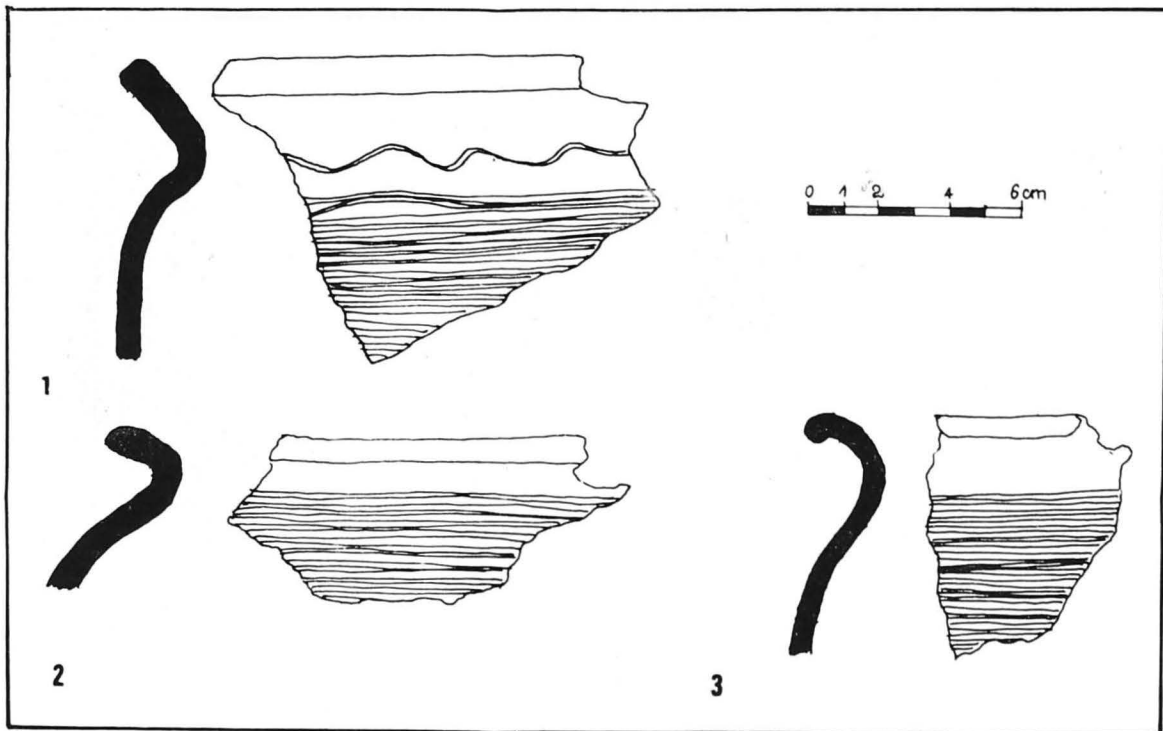
20. I. Barnea, *Ceramica din cariera de cretă de la Basarabi (reg. Dobrogea)*, în SCIV, XIII, 1962, 2, p. 349—372.

21. Corneliu Cîrjan, *Ceramica feudal-timpurie,*

descoperită pe teritoriul orașului Constanța, în Pontica, II, 1969.

22. Maria Comșa, *Cu privire la evoluția culturii balcano-dunărene în sec. IX—XI (studiu*

PL. 61 — CERAMICĂ DECORATĂ CU LINII INCIZATE DESCOPERITĂ ÎN C₉. TROESMIS, CETATEA DE EST.

PL. 61 — CÉRAMIQUE DÉCORÉE AUX INCISIONS DÉCOUVERTE EN C₉. CITÉ EST DE TROESMIS.

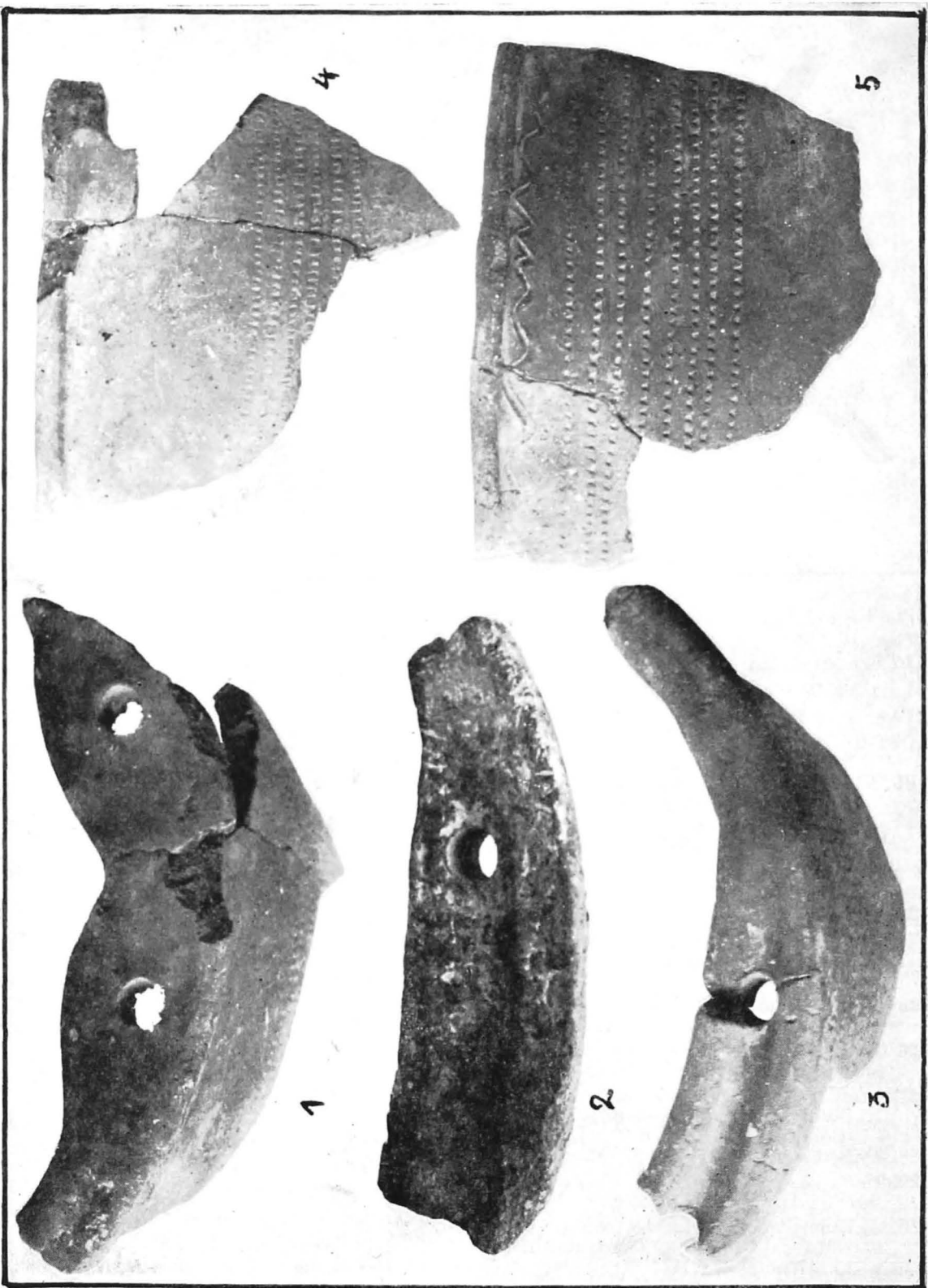
TAF. 61 — MIT RITZLINIEN VERRIERTE KERAMIK, ENTDECKT IN C 9. TROESMIS, OST-BURG.

PL. 62 — CĂLDĂRI DE LUT, TIP I. TROESMIS, CETATEA DE EST. ▶

PL. 62 — CHAUDRONS EN TERRE CUITE, TYPE I. CITÉ EST DE TROESMIS.

TAF. 62 — TONEIMER, TYP I. TROESMIS, OST-BURG

- preliminar*), SCIV, XIV, 1963, 1, p. 112.
23. *DID*, III, p. 243.
24. Datarea acestui material a fost făcută de colegul Andrei Opaiț, căruia îi mulțumim și pe această cale.
25. Acesta n-a putut fi cercetat integral, terenul fiind distrus de albia unui torent.
26. A fost surprinsă doar o mică parte, restul fiind distrus. Vezi și n. 25.
27. Acest motiv apare spre mijlocul sec. al XI-lea fiind specific populațiilor nomade. Cf. *Dinogetia I*, p. 227; *DID*, III, p. 260.
28. *Dinogetia I*, p. 211 și fig. 135/44.
29. Maria Comșa, *Cu privire la mărcile de olar*, SCIV, XII, 1961, 2, p. 298.
30. A. Rădulescu, N. Hartuchi, *Cimitirul feudal-timpuriu de la Castelu*, Constanța, 1967, p. 13, 47, și pl. XXIV.
31. *Dinogetia I*, p. 211 și fig. 135/44.
32. *Păcuil lui Soare I*, p. 131 și fig. 54.
33. *Capidava I*, p. 215.
34. *DID*, III, f. 44/2.
35. Sînd deosebite de cele din sec. X, care au buza ovală sau rotundă la exterior, cf. *Dinogetia I*, p. 170.
36. P. Diaconu, *Cu privire la problema căldărilor de lut în epoca feudal-timpurie (sec. X—XIII)*, SCIV, VII, 1956—3—4, p. 421—440; M. Comșa, *Dinogetia I*, p. 225—226.
37. Căldările de lut descoperite la Castelu reprezintă un tip aparte cf. A. Rădulescu, N. Hartuchi, *op. cit.*, p. 15—16 și p. 91.
38. *Dinogetia I*, p. 170 și fig. 106.
39. P. Diaconu, *op. cit.*, p. 425.
40. *Ibidem*, fig. 2/1 și *Dinogetia I*, fig. 89/2.

41. S. Baraschi, *Un cuptor de ars oale de la Păcuil lui Soare (secolul al XI-lea)*, SCIVA, 25, 1974, 3, p. 466—467, fig. 6/2.
42. Insula Popineț se află pe lacul Razelm, între localitățile Enisala și Sarichioi; materialele din perioada feudal-timpurie sînt inedite. Mulțumim din nou colegei Irina Oberländer Târnoveanu pentru amabilitatea cu care ni le-a pus la dispoziție.
43. *Dinogetia I*, p. 127—129.
44. S. Baraschi, *op. cit.*
45. R. Florescu, *Date noi de la Capidava*, Apulum, VI, 1967, p. 259—268.
46. S. Dolinescu Ferche, *Raport asupra săpăturilor de la Dulceanca (1963—1967, jud. Teleorman)*, în *Materiale*, IX, 1970, p. 321.
47. S. Morintz, P. Roman, Dinu V. Rosseti, Panait I. Panait și Gh. Cantacuzino, *Săpăturile arheologice din București*, în *Materiale VIII*, 1962, p. 763.
48. M. Comșa, *Cultura materială veche românească*, București, 1978, p. 38—39, fig. 274.
49. Informație Panait I. Panait, căruia îi mulțumim din nou pentru bunăvoința cu care ne-a pus la dispoziție materialele necesare.
50. Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI e.n.*, București, 1978, p. 105—106.
51. *DID*, III, p. 133—135.
52. Acum așezarea de la Dinogetia este aproape distrusă în întregime, cf. *Dinogetia I*, p. 390.
53. I. Barnea, *Elemente de cultură materială veche rusească și orientală în așezarea feudală (secolele X—XII) de la Dinogetia (regiunea Galați)*, în *Studii și referate privind istoria României. Partea I-a București*, 1954, p. 195—228; idem, *Dinogetia I*, p. 302—315, Petre Diaconu *Parures du XI-e siècle découvertes à Păcuil lui Soare*, în *Dacia*, NS, IX, 1965, p. 307—324; idem, *Păcuil lui Soare*, I, p. 150—154.
54. vezi n. 53.
55. vezi n. 53.
56. *Capidava, I*, p. 237—238.
57. *Sondajul de la Isaccea*, SCIV, V, 1954, 1—2, p. 180 și *Dinogetia, I*, p. 314.
58. Materiale inedite. În cercetările efectuate în anul 1978 au fost găsite la cetatea Beroe 3 brățări de sticlă de culoare albastru închis.
59. Materiale inedite, descoperite în vatra satului actual.
60. *Dinogetia, I*, p. 314.
61. informație Gh. Djingov de la Institutul de Arheologie din Sofia.
62. vezi n. 53.
63. P. Diaconu, *op. cit.*, p. 153.
64. I. Vasiliu, *Observații cu privire la mormintele de inhumație de la Troesmis*, Peuce VIII (sub tipar).
65. *Dinogetia I*, p. 309—310, categoriile F și H.
66. P. Diaconu, *Un mormînt din secolul XI descoperit la Dervent (reg. Dobrogea) în SCIV, XIV, 1963, 1, p. 213—216.*
67. E. Oberländer Târnoveanu, *Monede antice și bizantine descoperite la Troesmis*, Peuce VIII (sub tipar).
68. Colecție particulară din Tulcea. Moneda a fost identificată de colegul E. Oberländer Târnoveanu căruia îi mulțumim și pe această cale.
69. Institutul de Arheologie București (inv. 609), cf. Gh. Poenaru-Bordea Al. Popeea și R. Ocheșanu, *Circulația monedei bizantine în Dobrogea de la Anastasius la Alexios I (498—1095)*. Mulțumim din nou dr. Poenaru-Bordea pentru bunăvoința cu care ne-a pus la dispoziție monedele aflate la Institutul de Arheologie.
70. *DID*, III, p. 326.
71. *ibidem*.
72. *ibidem*, p. 272—280; *Dinogetia I*, p. 230—244.
73. E. Oberländer Târnoveanu, *op. cit.*
74. Pînă acum se cunoștea o singură monedă din secolul al XIII-lea, respectiv o piesă de la Ioan III Comnen Ducas, cf. Octavian Iliescu, *Sur les monnaies byzantines coupées découvertes en Roumanie*, Actes du XIV-e Congrès International des Études Byzantines, Bucarest, 6—12 septembre 1971, III, p. 194.
75. Octavian Iliescu, *L'hyperpère byzantine au Bas-Danube du XI-e au XV-e siècle*, RESEE, VII, 1969, 1, p. 117.